

Patrycja SAPOTA

Funkcja tekstów użytkowych w procesie komunikacji językowej

Proces komunikacji językowej to niewątpliwie jedna z najważniejszych form porozumiewania się ludzi — przekazywania i wymiany informacji. W procesie tym dokonują się działania językowe, służące realizowaniu określonych celów/ zamierzeń. W procesie komunikacji i zarazem w działaniach językowych uczestniczą aktywnie partnerzy — nadawca informacji i jej odbiorca. Efektywność przebiegu procesu komunikowania się zależy od stopnia zrozumienia się obu partnerów, którzy porozumiewają się ze sobą przy pomocy tekstów. Działanie językowe polega w zasadzie na tworzeniu i percepcji tekstów występujących zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej. Proces komunikacji polega w głównej mierze na rozpoznaniu sensu i znaczenia słowa, zdania i wreszcie całego tekstu. Tekst odgrywa tutaj niewątpliwie ogromną rolę: przedstawia pewne treści językowe, służy konkretnym celom, a wszelkie działania językowe oparte na posługiwaniu się tekstami zmierzają ku realizacji tych właśnie celów.

Ze względu na ogromną ilość i różnorodność istniejących tekstów funkcje, jakie spełniają i formy, jakie mogą przyjmować, stały się one interesującym przedmiotem badań dziedziny nauki zwanej lingwistyką tekstu lub tekstologią, która: „zmierza do sformułowania teorii tekstu, a więc do odkrycia reguł jego budowy, wykraczających poza kompetencje gramatyki, dąży do opisu zasad, spójności tekstu”. (*Słownik terminów literackich* 1988: 528). (Termin lingwistyka tekstu — Textlinguistik wprowadził w literaturze niemieckiej H. Weinrich i jest ona uznawana za najmłodszą dyscyplinę lingwistyki.)

Artykuł ten ma na celu przybliżenie ogólnych relewantnych dla powstawania tekstów zasad, wskazanie, określenie funkcji przede wszystkim tzw. tekstów użytkowych. Krótko omówiony jest problem zrozumiałości tekstów, które powstają z myślą o przeciętnym odbiorcy i jego możliwościach percepcji, a niejednokrotnie są powodem zmagania z trudną, mało zrozumiałą treścią. Podanie konkretnych przykładów tekstów i określenie ich funkcji wskazuje nie tylko na sam fakt ich istnienia, lecz pozwala traktować je w nieco inny sposób.

Rozważania nad funkcją tekstów użytkowych należałoby rozpocząć od próby odpowiedzi na pytanie, czym właściwie jest tekst, czy istnieją teksty, których nie można określić mianem tekst i dlaczego.

Pojęcie TEKST pochodzi od łac. słowa *textus* — ustęp, werset (np. Biblii), łac. *textilis* oznacza — utkany, dziany. Tekst — dosłowne oryginalne brzmienie słów pisanych lub drukowanych dzieła (Wl. Kopalinski 2000: 497).

Początkowo uznawano za teksty jedynie teksty/ dzieła literackie. Ogólna zasada podziału-klasyfikacji tekstów dotyczy formy, w jakiej występują — ustnej lub pisemnej. Tekst tworzą słowa, następnie zdania, które są centralnym ich elementem. Istnieją teksty składające się z jednego zdania lub nawet tylko jednego słowa. Językoznawcy, zajmujący się badaniem tekstów, zastanawiali się wielokrotnie nad problemem, czy jedno słowo lub zdanie może tworzyć tekst. W tym miejscu konieczne wydaje się być przytoczenie dokładniejszej definicji tego pojęcia. W literaturze niemieckiej istnieje ich jednak wiele, a językoznawcy nie są zgodni co do tego, czym właściwie jest tekst. Jedni uważają go za proces służący wymianie informacji między partnerami, dla innych jest to rezultat, względnie produkt procesu komunikacji. Zwięzłą i najbardziej, wydawałoby się, trafną definicję podaje K. Brinker: „Tekst to jednostka językowa, występująca w formie pisemnej, obejmująca więcej niż jedno zdanie”. Inna definicja tego samego autora brzmi: „tekst to koherentna — spójna seria zdań, posiadająca funkcję komunikatywną” (Brinker 1988: 12).

Definicja ta nie zgadzałaby się jednak z istniejącą teorią o istnieniu tekstów składających się z zaledwie jednego zdania. H. Vater przytacza definicję polskiego językoznawcy Zdzisława Wawrzyniaka, który m.in. twierdzi, iż: „proces komunikacji realizowany jest przy pomocy tekstów, a pod tym pojęciem rozumiane będą zarówno wypowiedzi pisemne jak i ustne różnej objętości/długości, począwszy od tekstów składających się z jednego słowa lub zdania i będą one również uznawane za teksty” (Vater 1994: 16).

Również w słowniku terminów literackich znaleźć można definicję, w której mowa jest o tekstach jednozdaniowych: „text — łac. textus, wypowiedź zwłaszcza utrwalona graficznie, ale także ustna, powstała w obrębie określonego systemu języka, stanowiąca zamkniętą i skończoną całość z punktu widzenia treściowego, w tym znaczeniu tekstem jest zarówno wypowiedź jednozdaniowa, jak i wielozdaniowa” (*Słownik terminów literackich* 1988: 529). Nie można więc traktować wypowiedzi jednozdaniowych inaczej — tzn. jako tych, które do grupy tekstów nie należą.

E. Coserio definiuje tekst w następujący sposób: „wszystko to, co się mówi/pisze to tekst lub fragment tekstu, również jedno jedyne zdanie można uznać za kompletny tekst” (Coserio 1980: 28). Nawet pojedyncze zdania (stanowiące tekst) spełniają swoją funkcję komunikatywną.

Każdy tekst powstaje według pewnych zasad / kryteriów. Beaugrande/ Dressler (1981: 3) wymieniają siedem kryteriów, które musi spełniać tekst, są to: kohezja, koherencja, intencja/ zamiar, akceptacja, informatywność, sytuacyjność, intertekstualność. Autorzy ci uznają za tekst jedynie taki produkt językowy, który spełniać będzie wszystkie bez wyjątku siedem kryteriów.

Z teorią tą nie zgadza się większość językoznawców, zakładając, że nie zawsze tekst może spełniać wszystkie kryteria. Najistotniejszym dla tekstu kryterium jest tzw. koherencja, czyli spójność. Tekst jest spójny, jeśli zdania stanowią pod względem treści sensowną całość, a każde kolejne zdanie wynika ze zdania poprzedniego. Tekst może być spójny pod względem gramatycznym, leksykalnym, tematycznym. Tekst może nie posiadać któregoś z pozostałych kryteriów, musi jednak stanowić sensowną całość. Obok określenia tekst literacki, pojawiło się stosunkowo nowe określenie — tekst użytkowy, znajdujący zastosowanie w codziennym działaniu językowym. Analiza językowa tekstów, dotycząca głównie dwu aspektów: gramatycznego/ syntaktycznego i semantycznego pozwala przybliżyć ich specyfikę oraz jest bardzo pomocna w rozpoznawaniu funkcji, jaką mają do spełnienia np. teksty użytkowe.

Na samo powstanie tekstu mają niewątpliwy wpływ aspekt komunikacyjny, zmierzający do skutecznego porozumiewania się, aspekt dotyczący samego autora, a także odbiorcy. Istnieje wiele różnych gatunków tekstów różniących się między sobą w zasadzie funkcją, którą spełniają, np.: teksty posiadające funkcję apelującą, argumentującą, informującą, normalizującą.

Hans Glinz rozróżnia następujące teksty ze względu na funkcję, jaką spełniają:

1. Teksty, na które można się powoływać (umowa, zarządzenie, ustawa);
2. Teksty, dzięki którym można uzyskać coś na własną korzyść (prośba, podanie);
3. Teksty, dzięki którym adresat zdobywa wiedzę (teksty naukowe, teksty w podręcznikach);
4. Teksty służące przekazywaniu informacji (informacja, meldunek);
5. Teksty zawierające rzeczowe, fachowe informacje skierowane do określonej grupy adresatów (teksty specjalistyczne, fachowe);
6. Teksty służące odprężeniu, rozwijaniu zainteresowań (literatura piękna).

(Glinz 1970:176)

Każdy tekst jest egzemplarzem pewnej grupy/ pewnego gatunku tekstów. Określenie „rodzaj tekstu” — Textsorte wprowadził w 1962 r. M. Bense. Kolejno pojawiły się inne określenia: rodzaje, typy, klasy, formy. (Textarten, Textklassen, Texttypen). B. Sandig wprowadziła określenie „wzorce tekstów” — Textmuster i jako pierwsza wskazała cechy różnicujące teksty oraz pokazała je na przykładzie 18 różnych rodzajów tekstów.

Klasyfikacja tekstów literackich przyczyniła się do podjęcia próby klasyfikacji tekstów tzw. nieliterackich. Mimo wielu prób nie udało się do tej pory wprowadzić jednolitej, obejmującej wszystkie teksty klasyfikacji, i próba taka wydaje się być — chociażby ze względu na ogromną ilość tekstów, jak również ze względu na kryteria, według których teksty miałyby być klasyfikowane — raczej niemożliwa. Jednak przyporządkowanie tekstów poszczególnym gatunkom jest o tyle ważne, że w przypadku konieczności tworzenia tekstu danego gatunku autor wie, jakie obowiązują zasady budowy tekstu, jakie cechy musi posiadać tekst, jakie informacje musi zawierać. Z kolei adresat/ odbiorca, rozpoznając do jakiej grupy należy czytany przez niego tekst, wie, jakich informacji może oczekiwać. Problematyczne są w tym przypadku jedynie teksty tzw. mieszane, które mogą należeć do różnych gatunków tekstów. Językoznawcy, choć nie są zgodni co do tego, jak należałoby klasyfikować teksty, zgadzają się co do tego, że najważniejszym kryterium ewentualnej klasyfikacji jest funkcja tekstu w procesie komunikacji.

Teksty użytkowe to — jak sama nazwa zresztą wskazuje — teksty powstające na użytek biorących w tym procesie udział partnerów: zarówno dla autora, jak i adresata-odbiorcy. Są to teksty, z którymi każdy ma na co dzień kontakt, tzn. jest sam autorem, który tekst produkuje, lub jego odbiorcą. Uczestnicząc aktywnie w procesie komunikacji, mamy do czynienia z tekstami, których istnienie uważane jest za fakt oczywisty i naturalny. Rzadko, lub nawet prawie w ogóle nie zastanawiamy się, dlaczego dany tekst przyjął taką, a nie inną formę, a treść analizuje się dokładnie dopiero wówczas, gdy staje się ona niezrozumiała.

Konieczność zastanowienia się nad formą czy treścią pojawia się dopiero wtedy, gdy zmuszeni jesteśmy wystąpić w roli autora tekstu i sformułować np. podanie lub, zakładając zaistnienie takiej konieczności, gdy mamy stworzyć sami np. instrukcję obsługi. Przykład ten uświadamia fakt braku umiejętności i wiedzy dotyczącej tekstów. Niemalże codziennie posługujemy się dokumentami: dowodem osobistym, prawem jazdy czy książeczką cze-

kową i traktujemy je wyłącznie jak dokumenty właśnie, a nie jak teksty, którymi niezaprzeczalnie są.

Wśród tekstów użytkowych wymienić można ponadto następujące teksty, choć jest to zaledwie niewielka część tej bardzo licznej grupy tekstów: wszelkiego rodzaju regulaminy, zaświadczenia, poświadczenia, wiadomości — występujące w postaci tekstów prasowych, protokół, program telewizyjny, horoskop, recepta, przepisy kulinarne, prognoza pogody, ogłoszenie, lista sprawunków, telegram, kazanie kościelne, umowa, opinia, podziękowanie, list, gwarancja jakości towaru, świadectwo zdrowia, akt urodzenia, akt ślubu, rozkład jazdy, wykład, referat, zeznanie podatkowe, etykiety butelek, życiorys, karta menu i inne.

Mimo trudności w przeprowadzeniu klasyfikacji tekstów istnieje kilka propozycji podziału tekstów użytkowych. Zajmujący się analizą tekstów użytkowych Horst Belke różni:

1. teksty użytku prywatnego (list, pamiętnik, autobiografia);
2. naukowe teksty użytkowe (esej, monografia, recenzja, protokół);
3. dydaktyczne teksty użytkowe (kazanie, wykład, referat, teksty występujące w podręcznikach);
4. teksty publicystyczne (sprawozdanie, reportaż, wywiad, felieton, ogłoszenie).

Belke definiuje teksty użytkowe jako te, których powstanie uwarunkowane jest istnieniem określonego celu-zamiaru. Autor tekstu realizuje, tworząc tekst, określony cel. (Belke 1973, w Eckard 1987:100). Teksty użytkowe to te, „o których można powiedzieć, że nie konstytuują swej treści — swego tematu same, jak ma to miejsce w przypadku tekstów literackich, lecz są określane przez pewne konkretne cele praktyczne, którym służą” (Belke, w Eckard 1987: 125).

Pohlmann, Brendel wprowadzają podział tekstów na:

1. teksty apelujące (teksty reklamy, ulotki);
2. teksty argumentujące (komentarze, teksty naukowe);
3. teksty normatywne (ustawy, umowy);
4. teksty informujące (sprawozdanie, protokół, wiadomości prasowe).

Powyższy podział — jak nietrudno się domyślić — dotyczy funkcji, jakie te teksty pełnią.

Istnieje również podział tekstów użytkowych na klasy tekstów, który przedstawia m.in. R. Eckard. Podział ten jest bardzo szczegółowy, obejmuje dużą liczbę różnych tekstów, które tworzą poszczególne klasy i dalej pozwalają się dzielić na grupy, te z kolei na podgrupy, w obrębie których znajdują się kolejne podgrupy. Im więcej przykładów tekstów pojawia się w kolejnych grupach, im więcej grup i podgrup, tym trudniej niekiedy jednoznacznie stwierdzić, gdzie dany tekst umiejscowić. Autor ten wymienia podstawowe klasy tekstów użytkowych:

1. klasa tekstów asertywnych (assertive T.) lub informatywne;
2. klasa tekstów dyrektywnych (direktive T.);
3. klasa tekstów komisywnych (kommissive T.);
4. klasa tekstów ekspresywnych (expressive T.);
5. klasa tekstów deklaratywnych (deklarative T.).

Największą grupę stanowią teksty informujące (program telewizyjny, rozkład jazdy), służące przekazaniu różnego rodzaju informacji; dyrektywne, określające zasady zachowania, mają za zadanie nakłonić adresata do wykonania lub niewykonania określonych czynności (zakazy, nakazy, przepisy, instrukcje, porządek przeprowadzania czynności).

Teksty tzw. komisywne (pozwolenie, gwarancja, pakt, umowa) umożliwiają adresatowi przygotowanie się na sposób zachowania się autora tekstu. Ekspresywne (listy, mowy pożegnalne, przemowy) służą nawiązaniu lub utrzymaniu stosunków społecznych, utrzymaniu równowagi we wzajemnych kontaktach międzyludzkich. Teksty deklaratywne (dokumenty, akt ślubu, urodzenia, świadectwo zdrowia) służą przeprowadzeniu lub rozwiązaniu postępowania o charakterze podporządkowania się działaniu różnych instytucji. (Eckard, 1987:166 – 277).

Każda z tych grup ma swoje podgrupy. W przypadku tekstów asertywnych są to:

1. teksty przekazujące / transmittierend; krótka informacja, nekrolog;
2. teksty opisujące / darstellend; opis podróży, sprawozdanie badawcze;
3. teksty wskazujące / indizierend; program telewizyjny, plan przeprowadzenia diety itp.

Wyżej wymienione grupy dzielić się będą dalej na podgrupy. Fakt ten wynika z konieczności, ponieważ istnieje bardzo wiele tekstów występujących ogólnie np. pod pojęciem umowa. Istnieje jednak wiele różnych rodzajów umów, np. kupna, sprzedaży, pożyczki, dostawy, dzierżawy itp., które posiadają zarówno cechy wspólne, jak i różnicujące.

Artykuł ten ma charakter tekstu wprowadzającego do problematyki — teksty, ich klasyfikacja i funkcje, dlatego też trudno byłoby w tym miejscu przedstawić dokładniej wszystkie grupy wraz z ich krótką nawet charakterystyką, by móc następnie wybrać niektóre z przykładów i przyrzeć się im bliżej pod kątem funkcji, jaką pełnią, i grupy czy podgrupy, do jakiej należą. Dlatego też poniższe przykłady mają jedynie wskazać funkcję konkretnych tekstów z pominięciem problemu zakwalifikowania ich do określonych grup.

Ogólnie można stwierdzić, że funkcja tekstów użytkowych polega na informowaniu lub nakłanianiu adresata do wykonania określonego działania — pewnej czynności.

Powstawanie tekstów polega często na mniej lub bardziej świadomym wzorowaniu się na istniejących już tekstach-wzorcach. W przypadku dobrych wzorców istnieje duże prawdopodobieństwo powstania dobrych kopii — kolejnych tekstów. Autor bywa niekiedy zmuszony do korzystania z istniejących już i niestety nie zawsze poprawnych wzorców, co oznacza oczywiście powielanie błędów. Każdy nowy tekst będzie podobny do wzorca, ale już inny np. wzbogacony o nowe elementy treściowe i językowe. Autor może stworzyć tekst, skierowany do odbiorcy, którego treść będzie dotyczyć jego samego: wyznanie, przyznanie się do czegoś, wyznanie winy, wyznanie miłości. Autor sam może stać się odbiorcą, tekst będzie zawierał informacje, które autor chce zachować tylko dla siebie: pamiętnik, zapiski, notatki.

Największą grupę tekstów użytkowych stanowią teksty, służące przekazywaniu informacji, są najczęściej krótkie i nie wymagają wielu zwrotów językowych. Mogą informować o fakcie zaistnienia wydarzenia, np. narodziny, ślub; lub o tym, jaki miało ono przebieg, np. opis podróży.

Podając konkretne przykłady tekstów, najłatwiej będzie wskazać ich funkcję, gdyż samo stwierdzenie, iż tekst ma informować lub skłaniać do podjęcia czynności, wydaje się być mało interesujące i zbyt ogólne. Idąc za wzorem R. Eckarda (1987:186) przedstawione zostaną konkretne teksty i funkcja, jaką pełnią.:

Instrukcja obsługi, pouczenie, ulotka/ informacja dołączana do lekarstw. Do tekstów tych sięga odbiorca, który pragnie lub nawet musi wykonać określoną czynność i chce dowiedzieć się, w jaki sposób ma ją wykonać. Teksty te mają głównie funkcję informatywną.

Podobną funkcję pełnią teksty, których autor staje się obserwatorem pewnych wydarzeń i relacjonuje ich przebieg. Będą to: **protokół, sprawozdanie naoczego świadka, raport, sprawozdanie prasowe, protokół posiedzenia, sprawozdanie sportowe.**

Ciekawą grupę stanowią teksty, których autor nie jest nigdy adresatem; przekazując pewne informacje, tworzy tekst o sobie, ale nie dla siebie: **autobiografia, biografia, życiorys, historia życia, wspomnienia.**

Kolejna grupa to teksty, których zadaniem jest uargumentowanie krytyki zaistniałego stanu rzeczy, wyjaśnienie powstania takiej, a nie innej oceny. Będą to: **diagnoza, opinia, komentarz radiowy lub telewizyjny, krytyka filmowa, teatralna, opinia fachowa, habilitacyjna.** Autorami takich tekstów są zwykle eksperci, fachowcy w danej dziedzinie wiedzy, którzy wyrażają opinię lub przedstawiają ocenę z tzw. fachowego punktu widzenia.

Istnienie różnego rodzaju uroczystości, świąt, imprez kulturalnych wiąże się z koniecznością tworzenia tekstów na określone okazje. Są to: **uroczyste przemówienia inauguracyjne, wykłady inauguracyjne.**

Teksty powstają też z konkretnego powodu — najczęściej chęci uzyskania informacji na różnego rodzaju tematy, i to także te „podstawowe”, np. co oferują media, co nowego wydarzyło się w polityce czy świecie kultury, jaka będzie pogoda, jakie są możliwości spędzania wolnego czasu. Przydatne i bardzo pożyteczne bywają wszelkiego rodzaju porady itd. Aby móc uzyskać odpowiedź na któreś z podanych pytań, wystarczy jedynie sięgnąć do odpowiedniego tekstu.

Dużym uznaniem cieszą się teksty, które spełniają swoją funkcję przez pobudzenie odbiorcy do myślenia, a zarazem służą także rozrywce. Będą to: **anegdota, żart, dowcip czy popularne kalambury.**

Funkcję informatywną posiadają wszelkiego rodzaju zakazy i nakazy, służące nakłonieniu adresata do wykonania lub niewykonania pewnej czynności (adresat sam decyduje o tym, jak się zachowa). Są to: **zakaz palenia, zakaz parkowania, zakaz wjazdu** itd. Teksty te dotyczą konkretnych czynności, które nie powinny być wykonane przez ich adresata.

Inne teksty wywierające wpływ na sposób zachowania się adresata informują o tym, jak należy zachować się lub jak nie należy zachowywać się, przebywając w pewnych określonych miejscach, np. instytucjach (bankach, hotelach, szpitalach, kościołach). Te teksty zawierają będą informacje o tym, jakich czynności nie wolno wykonywać, stanowią one swoistą „instrukcję zachowania się.”

Wszystkie teksty, których zadaniem jest nakłonienie adresata do wykonania / podjęcia czynności, muszą zawierać również informacje na temat tego, w jaki sposób dana czynność powinna być wykonana.

Obok tekstów nakłaniających do podjęcia czynności istnieje także duża grupa tekstów informujących o konieczności-obowiązku wykonania danej czynności. Zaliczyć można tutaj wszelkiego rodzaju rachunki (te najczęściej spotykane: za prąd, gaz, światło, rachunki telefoniczne, czy inne, jak faktura, uproszczony rachunek VAT, czy nawet mandat za przekroczenie dozwolonej szybkości). Adresat poinformowany zostaje dodatkowo o procedurze postępowania w stosunku do niego w przypadku zlekceważenia i niewykonania czynności.

Sporą grupę tekstów, których nie można pominąć, stanowią te służące nawiązaniu, utrzymaniu lub zaprzestaniu/przerwaniu kontaktu z innymi osobami. Chodzi tutaj o chyba najczęściej i najliczniej występujące teksty, a mianowicie listy, życzenia, pozdrowienia, nawiązywanie znajomości drogą listowną, korespondencja handlowa, listy z wyrazami współczucia.

Warte wspomnienia są teksty takie jak: **drwina, wymówka, nagana, bura, upomnienie**. Chociażby ze względu na ich funkcję, która polega na zdenerwowaniu adresata.

W artykule tym przedstawiona została niewielka część tekstów użytkowych, z którymi adresat ma najczęstszy kontakt. Rozpoznanie funkcji tekstu staje się niekiedy połową sukcesu przy interpretacji treści. Nie zawsze jest to zadanie łatwe, ale często możliwe dzięki tytułowi tekstu, np. list gratulacyjny, podanie, akt urodzenia itp.

Kończąc rozważania na temat funkcji tekstów użytkowych, pozostaje jeszcze zwrócić uwagę na fakt zaistnienia tekstów wygłaszanych podczas konferencji; teksty te mają postać referatów. Powstały, gdyż zaistniał ku temu powód, występują w formie pisemnej, realizowane są głównie ustnie, a ich funkcja polega na przekazaniu informacji na różnego rodzaju tematy fachowe. Są źródłem cennych informacji, gdyż powstały na podstawie wiadomości z wielu innych źródeł naukowych.

Problem zrozumiałości tekstów

Problem zrozumiałości tekstów przedstawia z jednej strony temat odrębny, któremu wypadałoby poświęcić więcej uwagi i skoncentrować się również na badaniu konkretnych tekstów i stwierdzeniu, w jakim stopniu są one zrozumiałe. Problem ten wiąże się jednakże z tematem funkcji tekstów. Jeśli adresat nie zrozumie treści tekstu, nie rozpozna zamiaru autora, tekst nie spełni swojej funkcji. Skoro tekst powstaje dla jego odbiorcy, autor powinien w zasadzie kierować się przyjętymi kryteriami ułatwiającymi percepcję. Nie tylko sam tekst spełnia pewną określoną funkcję, również każdy jego element, wszystko to, co składa się na jego całość.

By zrozumieć treść tekstu, adresat musi rozpoznać intencje / zamiar autora tekstu. Teksty nie zawsze są zrozumiałe, a nawet po ich kilkakrotnym przeczytaniu nie zawsze można jednoznacznie określić ich funkcję. Istnieje wiele sposobów, które umożliwiają zrozumienie tekstu lub po prostu pomagają w jego zrozumieniu. Np. jeśli w tekście pojawiają się słowa niezrozumiałe dla adresata lub obcojęzyczne zwroty, powinny być one wyjaśnione lub zastąpione przez inne, bardziej zrozumiałe zwroty. Informując adresata o nowych treściach, autor może powołać się na treści już znane adresatowi, co w znacznym stopniu ułatwi zrozumienie tekstu trudnego pod względem treści. Skomplikowane, rozbudowane długie zdania, w dodatku zawierające wiele istotnych informacji na pewno nie są pomocne w interpretowaniu treści. Autorzy, tworząc tekst, posługują się również tzw. środkami pozajęzykowymi.

Żadna z instrukcji obsługi zwłaszcza urządzeń technicznych nie jest tekstem, który każdy bez trudu może zrozumieć, chyba że zawiera np. zdjęcia danego urządzenia, rysunki poszczególnych części. Tego rodzaju teksty są tym trudniejsze w odbiorze, im więcej zawierają fachowego technicznego słownictwa. Nie tylko instrukcje obsługi wzbogacone są o elementy ułatwiające percepcję treści, także teksty prasowe będą tutaj dobrym przykładem. Zawierają one najczęściej elementy wizualne — zdjęcia, które najlepiej działają na wyobraźnię adresata. Różnej wielkości i różnego rodzaju pismo, różnego rodzaju typy druku, duże, małe litery pomagają odróżnić w tekście informacje, które są szczególnie ważne. Zbyt mały druk utrudnia czytanie tekstu, a najczęściej adresat w ogóle rezygnuje z tej czynności.

Istnieje tzw. hamburska koncepcja zrozumiałości tekstu — Verständlichkeitskonzeption, nad której opracowaniem i rozwinięciem pracowali: Langer, Schulz, Thun, Tausch, (Pohlmann 1987:23). Polega ona na tym, że autor tekstu powinien przestrzegać pewnych zasad, a tekst powinny charakteryzować:

1. prostota językowa: chodzi tu o użycie prostego, niewyszukanego słownictwa, unikanie wyrazów obcego pochodzenia i słownictwa fachowego — o ile jest to naturalnie możliwe — lub zawarcie ich w tekście wraz z wyjaśnieniami.
2. przestrzeganie określonego porządku, budowy/struktury tekstu: tekst podzielony jest na części, niekiedy zaopatrzone w podtytuły lub w porządku numerycznym. Poszczególne części tekstu powinny składać się z logicznie/ sensownie brzmiących zdań.
3. zwięzłość: autor koncentruje się jedynie na tym, co jest najbardziej istotne, i próbuje niewielkim kosztem językowym przekazać najważniejsze informacje, unikając np. powtórzeń, zawiłych sformułowań, zbędnych dopowiedzeń.
4. dodatkowe elementy językowe: to np. podanie konkretnych przykładów, porównań, rysunki, tabele, zdjęcia, które wzbogacają tekst, ale są też bardzo pomocne przy interpretacji.

Autor tekstu, posługując się np. językiem fachowym, zawierającym wiele fachowych sformułowań, winien być świadomy faktu, iż zostanie zrozumiany tylko przez określoną grupę adresatów, tzn. tych, którzy również takim językiem się posługują, chyba że zamiarem autora jest, by adresat, do którego się zwraca, nie rozumiał go. Tworząc tekst, powinien dostosować — o ile jest to możliwe — treść do możliwości tego, kto będzie miał z tekstem do czynienia.

Problem zrozumiałości tekstów wiąże się również z innym ważnym elementem, jakim jest kontekst i/lub konsytuacja. To właśnie kontekst kształtuje sens i znaczenie tekstu.

Tekst służy nie samemu autorowi, lecz adresatowi. Jak liczna jest ich grupa, tak liczna jest liczba tekstów i tak różny jest także ich stopień trudności.

Literatura

- Bense M.: *Theorie der Texte*, Köln, 1962.
- Kopaliński Władysław: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 2000.
- Eckard Rolf: *Die Funktion der Gebrauchstextsorten*, Berlin 1983.
- Duden: *Die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Mannheim 1984.
- Vater Heinz: *Einführung in die Textlinguistik*, München 1994.
- Brinker Klaus: *Einführung in die Textlinguistik*, Berlin 1988.
- Beaugrande Robert, A.: *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen 1981.
- Dressler W.: *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen 1972.
- Lexikon sprachwissenschaftlicher Termini*, Leipzig 1984.
- Coseriu Eugenio: *Textlinguistik, eine Einführung*, Tübingen 1980.
- Wawrzyniak Zdzisław, *Einführung in die Textwissenschaft*, Warszawa 1980.
- Glinz Hans: *Textanalyse und Verstehenstheorie*, 1973.
- Belke Horst: *Literarische Gebrauchsformen*, Düsseldorf 1973.
- Gobyn Luc: *Textsorten*, Brussel 1984.
- Bilut-Homplewicz Zofia: *Zur Mehrdimensionalität des Textes. Repräsentationsformen, Kommunikationsbereiche, Handlungsfunktionen*. Wydawnictwo WSP Rzeszów 1999.
- Boniecka Barbara: *Lingwistyka tekstu — teoria i praktyka*. Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999.
- Urbańczyk Stanisław: *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław 1992.
- Sławiński Janusz: *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1988.
- Bartmiński Jerzy, Boniecka Barbara: *Tekst, problemy teoretyczne*. Wydawnictwo UMCS Lublin 1998.
- Duszek Anna: *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998.